

kililerle görüşmek üzere Londra'ya gitti (Haziran 1920).

4 Nisan 1921'de Mısır'a dönmelerinden ardından İngiliz yetkililerin uyarılarına rağmen Mısır'ın tam bağımsızlığını kazanması yönündeki faaliyetlerine devam eden Sa'd Zağlûl, 23 Aralık 1921'de beş arkadaşıyla birlikte tutuklanarak Aden'e sürüldü. Ardından arkadaşlarından ayrılıp Hint Okyanusu'ndaki Seychelles adalarına, Eylül 1922'de Cebelitârik'a gönderildi. Nisan 1923'te serbest bırakılınca Fransa'ya gitti. 17 Eylül 1923'te Mısır'a döndüğünde ülkede önemli değişiklikler olmuş, İngiliz hükümeti 28 Şubat 1922'de Mısır'ı bağımsız devlet ilân etmiş, 15 Mart'ta Ahmed Fuâd'a melik unvanı verilmişti. Zağlûl, siyasi bir partiye dönüşen Vefd'in lideri olarak birkaç ay sonra yapılması kararlaştırılan seçim için hazırlıklara başladı. Ocak 1924'teki seçimlerde Vefd Partisi oyların % 90'ını aldı ve hükümeti kurma görevi Zağlûl'e verildi. Zağlûl başbakan olduktan sonra öncelikle İngiltere ve Mısır arasında çözümlenmemiş olan Sudan ve Süveyş Kanalı meselelerini gündeme getirdi. Sudan'ın Mısır topraklarına katılmasını istedi. Temmuz 1924'te İskenderiye'de kendisine karşı düzenlenen bir suikasttan yaralı olarak kurtuldu. Halledilmemiş konularda görüşme yapmak için Ekim 1924'te Londra'ya gittiyse de bir sonuç alamadı. 19 Kasım 1924'te İngiltere'nin Sudan genel valisi Sirdar Sir Lee Stack'ın Kahire'de öldürülmesi bir krize yol açtı. Yüksek komiser Lord Allenby olaydan hükümetin sorumlu olduğunu belirterek İngiltere'nin ağır şartlar içeren yedi maddelik ultimatumunu hükümete ilettiler. İngiltere'nin taleplerinin ancak bir kısmının yerine getirilebileceğini bildiren Zağlûl 24 Kasım 1924'te istifa etti, ardından meclis tatil edildi.

24 Şubat 1925'te yapılan seçimlerden Vefd en güçlü parti olarak çıktıysa da hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamadı. Zağlûl Mart 1925'te meclis başkanı seçildi. Kral Fuâd bir süre sonra meclisi lağvedip ülkeyi yaklaşık bir yıl tek başına yönetti. Lord Allenby'nin yerine tayin edilen İngiliz yüksek komiseri Lord Lloyd'un baskısıyla 1926 Martında tekrar seçim yapıldı. Zağlûl, sağlık durumu bozulduğundan seçimlerden önce hükümetin başına geçmeyeceğini bildirdi. Seçimden Vefd yine birinci parti olarak çıktı ve Zağlûl meclis başkanı seçildi. 23 Ağustos 1927'de Kahire'de vefat eden Sa'd Zağlûl devlet töreniyle İmam Şâfiî Kabristanı'na defnedildi; naaşı 19 Haziran 1936'da özel olarak yaptırılan anıtmezaraya nakledildi.

Mısır siyasi hayatına damgasını vuran Sa'd Zağlûl'ün görüşleri ve siyasi kariyerinin şekillenmesindeki en önemli faktör Mısır'ın İngiltere tarafından işgal edilmesidir. Onun İngilizler'le ilişkilerini I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllara kadar olan "iş birliği" dönemi savaş sonrası Mısır'ın tam bağımsızlığı için çalıştığı dönem olmak üzere iki devrede ele almak gerekir. Sa'd Zağlûl'ün Mısır tarihi açısından asıl önemi I. Dünya Savaşı sonrasında üstlendiği rollerdir. Mısır'ı temsil eden Paris Konferansı'na katılmak için oluşturduğu heyet daha sonra bir halk hareketine dönüşerek İngilizler'e karşı bir ayaklanma başlatmış, bu ayaklanma Mısır'ın bağımsızlığına giden yolda bir dönüm noktası olmuştur. 1924'te iktidara geldikten sonra Mısır'ın tam bağımsızlığını kazanması için büyük çaba göstermiş, kralın yetkilerinin sınırlandırıldığı anayasal bir sistemi savunmuştur. Başbakanlığı sırasında Türkiye'de hilâfetin kaldırılmasının ardından Mısır'da ortaya çıkan hilâfet hareketine karşı çıkmış, özellikle Kral Fuâd'ın halife olma arzusunu benimsemeyip bu konuda hükümetteki yetkilerini kullanmaktan çekinmemiştir. Zağlûl'ün Kevkebü's-şark adlı Fransız eğilimli mason locasına mensup olduğu kaydedilmektedir (Karim Wissa, XVI/2 [1989], s. 157). Mısır'da çok sayıda yapı ve cadde onun adını taşımakta, günümüzde evi müze olarak kullanılmaktadır.

Sa'd Zağlûl'ün Eğitim bakanı olduğu 1906 yılından ölümüne kadar tuttuğu görevler Abdülazîm Ramazan tarafından yayımlanmış (bk. bibl.), günlüklerin 1907-1919 yıllarını içeren kısmı üzerine Inge Ammering bir doktora çalışması hazırlamıştır (*Sa'd Zağlûl und seine Tagebücher: Selbstbild eines ägyptischen Politikers zu Beginn des 20. Jahrhunderts*, 2004, Bern Üniversitesi). Çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalar Ahmed Nesib es-Sükkerî (Kahire 1923), Mahmûd Kâmil Fuâd (Kahire 1924, 1927) ve Muhammed İbrâhim el-Cezîrî (Kahire 1927, tıpkıbasım 1991) tarafından derlenip yayımlanmıştır. Zağlûl gençlik yıllarında Şâfiî fihhına dair küçük bir kitap hazırlamış (Kahire, ts. [1878]), ayrıca Muhammed Abduh'la birlikte çalıştığı sırada çeşitli dergilerde makaleleri çıkmıştır. Ancak bunları kendisinin mi telif ettiği yoksa Abduh tarafından kaleme alınan yazıları mı tashih ettiği açık değildir (*EI*² [İng.], VIII, 701). Zağlûl'ün hayatına dair çok sayıda eser kaleme alınmış (bk. bibl.), XX. yüzyıl Mısır siyasi tarihiyle ilgili eserlerde de faaliyetlerine geniş biçimde yer verilmiştir. Zağlûl için çok sayıda şiir ya-

zılmış, bunların bir kısmı İbrâhim Uveys tarafından neşredilmiştir (*Dümû'u-ş-şu'arâ 'ale'r-râhîli'l-kerîm fakîdi'l-vaţan ve za'îmi-ş-şark Sa'd Zağlûl Bâşâ*, Mısır 1928).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'd Zağlûl, *Müzekkirâtü Sa'd Zağlûl* (nşr. Abdülazîm Ramazan), Kahire 1987-98, I-IX; Muhammed Enis, *Dirâsât fi veşâ'iki şevre 1919, cüz' 1: el-Mürâselâtü's-suriyye beyne Sa'd Zağlûl ve 'Abdirrahman Fehmî*, Kahire 1963; Abdülhâlik Muhammed Lâşîn, *Sa'd Zağlûl: Devruhü fi's-siyâseti'l-Miştiriyye hattâ sene 1914*, Kahire 1971; R. Y. Smith, *The Making of an Egyptian Nationalist: The Political Career of Saad Zaghloul Pasha Prior to 1919* (doktora tezi, 1972), Ohio State University; Mustafa Emîn, *Kitâbü'l-Memnu': Es-rârü şevre 1919*, Kahire 1974-75, I-II; Abduh Hassan ez-Zeyyât, *Sa'd Zağlûl min akzüyyetih*, Beyrut 1974; Rif'at Saîd, *Sa'd Zağlûl beyne'l-yemîn ve'l-yesâr*, Beyrut 1976; M. Deeb, *Party Politics in Egypt: The Wafd and Its Rivals, 1919-1939*, London 1979; Âmâl Sübkî, *Sa'd Zağlûl ve'l-kifâh es-surrî 1919-1952*, Kahire 1982; J. J. Terry, *The Wafd 1919-1952: Cornerstone of Egyptian Political Power*, London 1982; Hüseyin Fevzî en-Neccâr, *Sa'd Zağlûl: ez-Zî'âme ve'z-za'im*, Kahire 1986; Abdurrahman er-Râfiî, *Şevre 1919: Târîhu Mişri'l-kavmi min sene 1914 ilâ sene 1921*, Kahire 1407/1987; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *Sa'd Zağlûl: Za'imü's-şevre*, Kahire 1988; Ceres Wissa-Wassef, "Saad Zaghloul et la lutte pour l'indépendance et la démocratie en Egypte", *Les Africains* (ed. Ch. A. Julien), Paris 1990, VI, 291-319; Necib Tevfik, *ez-Za'imü'l-hâlid: Sa'd Zağlûl Bâşâ*, Kahire 1996; Reşad Kâmil, *el-Hânim ve'z-za'im, el-hub ve's-şevre: Mişvârü hayâtü Sa'd Zağlûl ve ümmi'l-Miştiriyin*, Kahire 1997; E. Kedourie, *The Chatham House Version and Other Middle Eastern Studies*, Chicago 2004, s. 82-159; C. W. R. Long, *British Pro-Consuls in Egypt, 1914-1929: The Challenge of Nationalism*, New York-London 2005, bk. İndeks; Emîl Fehmî Hannâ Şenûde, *Sa'd Zağlûl: Nâzürü'l-ma'ârif*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikri'l-Arabî); Karim Wissa, "Freemasonry in Egypt 1798-1921: A Study in Cultural and Political Encounters", *BSMES*, XVI/2 (1989), s. 143-161; R. Schulze, "Sa'd b. İbrâhim Zağhlûl", *EI*² (İng.), VIII, 698-701.

HİLAL GÖRGÜN

SÂDÂBÂD

(سعدآباد)

İstanbul'da Halic'e akan Kâğırthane deresinin kenarında XVIII. yüzyılın ilk yarısında tanzim edilen saray, köşk, kasır ve bahçeler topluluğu.

Kâğırthane deresinin iki tarafında yer alan ve "uğurlu, mâmur yer" anlamına gelen Sa'dâbâd, Ahmed Refik tarafından "Lâle Devri" olarak adlandırılan bir dönemin en başta gelen eğlence ve gezinti yeridir. Kâğırthane deresi vadisi Kanûnî Sultan Süleyman döneminden itibaren İstanbul halkının önemli eğlence ve mesire mekânlar-

dan biriydi. Evliya Çelebi, kuyumcu ve saray esnafının burada çadırlarını kurarak hem eğlendiklerini hem görüşmeler yaptıklarını belirtir. Ayrıca padişahların kuyumcu başıya on iki keselik hediye vermesinin Kanûnî Sultan Süleyman yasası olduğunu belirtir. İstanbul halkı, ramazan ayını karşılamak için şâban ayı boyunca Kâğıthane çayırlarında çadır kurup çeşitli eğlenceler tertip ederdi. Gündüzleri hokkabazlar ve sihirbazların gösterileri yanında pehlivan güreşleri yapılır, geceleri binlerce kandilin ışığında sazlar çalınır eğlenmeler düzenlenirdi. Burası özellikle bahar aylarında halkın açık havaya çıktığı yerlerin başında geliyordu. Evliya Çelebi de Kâğıthane mesiresinin güzelliklerini övmekte, Lâleazar mesiresinin bulunduğunu ve çevrede 200 kadar bağlı bahçeli ev olduğunu kaydetmektedir.

Bu dönemde iskân sahası olan bir köyü dışında II. Bayezid'in inşa ettirdiği ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın kâğıt olarak yaptırıp üzerini kurşunla kaplattığı Baruthâne, Kanûnî'nin şehzadesi Mehmed'i yetiştiren Dâye Hatun adına yaptırılan cami ve hamam, 71. yeniçeri ortası için inşa edilen tekke, İmrahor Çeşmesi, İmrahor Kasrı ve IV. Murad'ın Mîrgüne Yûsuf Han için yaptırdığı kasır yörede Türk dönemine ait bilinen erken örneklerdir. Dere kıyısında kurulan İmrahor Kasrı'nı daha sonra Sultan Abdülaziz yeniden inşa ettirmiş, kasır pek çok fotoğrafa ve yağlı boya resimlere konu olmuştur (bk. İMRAHOR ÇEŞMESİ ve KASRI).

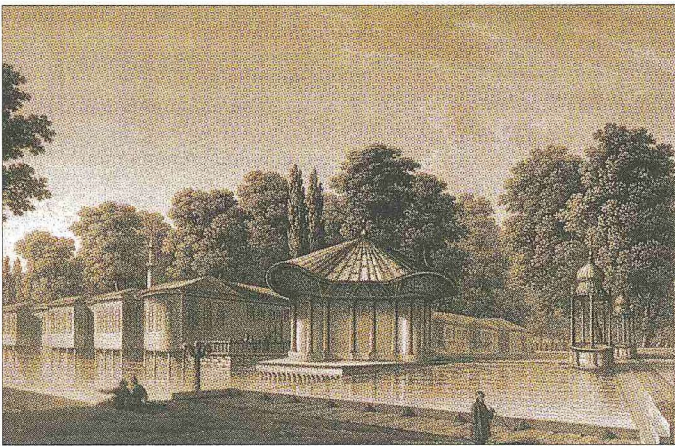
Kâğıthane asıl önemini XVIII. yüzyıl başlarında kazanmıştır. Bölgenin Sâdâbâd adıyla ünlenmesi, Sâdâbâd Sarayı'nın ve çevresindeki saray, kasır, köşk gibi yapıların imarından sonradır (1134/1722). 1717'de Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın burada verdiği bir kır şöleni III. Ahmed'in çevreyi tanıyıp sevmesine yol açmış, 1722'de

Kâğıthane'de padişah için yapılacak sarayın önündeki dere yatağı temizlenip iki tarafı muntazam nihtimli düz bir kanal içine alınmıştır. "Cedvel-i Sîm" adı verilen bu büyük kanalın mermerleri Çengelköy'deki Kulelibahçe Kasrı'ndan getirilmiş, çeşitli noktalara başka kanallar açılmış, setler ve çağlayanlar yapılarak küçük şelâleler oluşturulmuş, kanallardan gelen sular bu şelâle ve çağlayanlardan geçerek mermer havuzlarda toplanmıştır. III. Ahmed'in, Sâdâbâd'daki bahçe ve büyük havuzun kenarlarına dikilmek üzere Yoros bölgesi dağlarından 450 çınar, ıhlamur, karaağaç, diş budak ve kestane ağacının kökleriyle çıkarılıp sahile ve oradan gemilerle mahalline nakledilmesi konusunda Zilhicce 1134 (Eylül 1722) tarihli bir fermanı bulunmaktadır. Yine burada III. Ahmed'in emriyle üç yeni havuz inşa edilerek tarhedilen bahçeye de Hüsrevâbâd ismi verilmiştir. Yeni düzenlemeler ve havuzlar yapıldıktan sonra İstanbul halkını köye götüren sandalların geçtiği yerler kapatılıp bunların geçişine artık izin verilmemiştir. Derenin düzenlenmesi tamamlanınca köşkerin inşasına geçilerek çevrede devlet erkânının köşk ve bahçeler kurması teşvik edilmiştir. Burada yapılan saray ve parkların Avrupa'yı da saran Fransız modasının etkisiyle gerçekleştirildiği bilinmektedir. 1719-1720'de Paris'e gönderilen ilk Türk elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin raporunda özellikle Moudon, Versailles, Fontainebleau, Marly, Trianon saray ve şatolarından geniş bir şekilde bahsedilmekte, getirdiği çizim ve planlarla da padişahı ve İbrâhim Paşa'yı etkilediği anlaşılmaktadır.

Kâğıthane kısa zamanda Kasrı Sâdâbâd, Hürremâbâd, Çeşme-i Nevepydâ, Çeşme-i Nûr, Cedvel-i Sîm, Asr-i Sürûr, Cısr-i Nûrânî, Kasrı Cenân, Kasrı Neşât, Kovanlı Köprü, Server Kasrı, Beyaz Köprü gibi köşkerler, bahçeler, köprüler ve çeşmelerle

donatılmış, İbrâhim Paşa buradaki sarayın hemen yanına Hayrâbâd adında bir de cami yaptırmıştır. Çelebizâde Âsım Efendi, Sâdâbâd'dan Baruthâne'ye kadar olan mesafe içinde 170 kadar köşk ve kasır inşa edildiğini belirtir. III. Ahmed'in saltanatının son yedi-sekiz yılını kapsayan dönem Sâdâbâd günlerinin en görkemli yıllarıdır. Sâdâbâd safaları saray çevresiyle sınırlı kalmayarak halkın da tatil günlerinde rağbet ettiği bir yer haline alır. Erguvan ağaçlarının gölgeleri altında "meclis-i uşşâk"lar kurulmuş, "sûr-i bahâr"lar, saz fasılları ve gün boyu süren eğlenceler düzenlenmiştir. Karadan yaldızlı, kafesli arabalarla, Haliç su yolundan çiçeklerle bezenmiş kayıklarla akın akın gelenler konularına göre mesirenin farklı yerinde eğlenmeyi âdet haline getirmiştir. Bu âlem ve eğlencelere "Sâdâbâd seyranına çıkma" denilmektedir. Haliç'te yüzme yarışları bu devrin geleneği olarak doğmuştur. Aynı zamanda şairlerin toplanma yeri olan Sâdâbâd'da cirit oyunları, koşu, güreş gibi gündüz eğlencelerinden başka, top, kandil, lâlâ, söz ve saz sohbetleri gibi gece eğlenceleri düzenlenir, zaman zaman başta İranlılar olmak üzere yabancı devlet temsilcileri de ağırlanırdı.

Bu parlıtık ve görkemli dönem 25 Eylül 1730'da çıkan Patrona İsyanı ile son bulurken Kâğıthane'deki yüzlerce yapı isyancılar tarafından harabe haline getirilmiştir. Hüseyin Ayvansarayî, Sâdâbâd ve çevresinde 120 kasrın yıkıldığını belirtir. Bu olay III. Ahmed'in saltanatına son verirken Damad İbrâhim Paşa'nın da hayatına mal olmuştur. III. Ahmed'den sonra padişah olan I. Mahmud isyancıları ikna ederek Sâdâbâd Sarayı dışındaki köşk, kasır, çeşme ve köprülerin yakılmasını önlemiş, ancak yıkılmasına engel olamamıştır. Bu olayın üzerinden belli bir süre geçtikten sonra bölgenin eski günlerine kavuşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. İran elçisine verilecek ziyafet sebebiyle 1149 (1736-37) yılında Sâdâbâd'da Kurşunlu Köşk'te yapılan tamir masrafına ait belge bunu göstermektedir. III. Osman dönemine ait Receb 1170 (Nisan 1757) tarihli belgede Sâdâbâd Sahilsarayı'nın tamir edildiği kayıtlıdır. I. Abdülhamid, tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Sâdâbâd ile yakından ilgilenecek bölgeyi geniş bir onarıma tâbi tutmuştur. 12 Rebûlâhîr 1189 (12 Haziran 1775) tarihli belgede Sâdâbâd'daki İmrahor Kasrı'nın tamir edildiği, 24 Rebûlâhîr 1189 (24 Haziran 1775) tarihli belgede Kâğıthane'deki Kasrı Hümâyün ile havuz ve derelelerin onarılarak bunlar için 2600 kuruş har-

Sultan
II. Mahmud
döneminde
Sâdâbâd
Sarayı'nı
tasvir eden
Preault
tarafından
çizilmiş
gravür

candığı belirtilmektedir. 13 Cemâziyelev-vel 1190 (30 Haziran 1776) tarihli belgede Karaağaç Sarayı ile Kâğıthane kasırlarının Hassa başmimarı Hâfız İbrâhim tarafından tamirâtı öngörülmüş, 19 Cemâziyelev-vel 1199'da (30 Mart 1785) Sâdâbâd Kasrı'nın tahtaları ve Küçük Kasır ile padişaha mahsus iskelenin ve kasra giden yolun etrafındaki parmaklıkların onarımı yapılmıştır. Yine I. Abdülhamid dönemine ait 12 Zilhicce 1200 (6 Ekim 1786) tarihli belgede Sâdâbâd ve Karaağaç sarây-ı hümayunları ile bitişindeki Yûsuf Efendi Bahçesi'ne gelen su yolları tamiratının yapılması keşif üzerine 3500 kuruş tuttuğu kaydedilmektedir.

III. Selim döneminde de bölge önemli ölçüde imara tâbi tutulmuştur. Babası III. Mustafa ile askerlerin tâlimlerini seyretmeye giden III. Selim, Sâdâbâd'dan pek hoşlanmış, tahta çıktıktan sonra burayı ihya etmiştir. Sivil mimarının öne çıktığı III. Selim döneminde Sâdâbâd'daki Çağlayan mahallinde bulunan Kasrı Hümayun'un yeni bir tamir geçirdiğini 23 Zilkade 1206 (13 Temmuz 1792) tarihli belge ortaya koymaktadır. 21 Zilkade 1208 (20 Haziran 1794) tarihli belge ise Hassa başmimarı Mehmed Ârif Ağa tarafından yapılan onarımda Sâdâbâd-Kâğıthane Sarayı'nın yanı sıra bendlerin de tamir ve inşası belirtilmektedir. 1210 (1795-96) tarihli bir başka belgede Sâdâbâd'daki saray ve havuzların onarımının yaptırıldığı kayıtlıdır.

II. Mahmud, Kâğıthane'nin yenilenmesine karar verdiğinde gerekli inşaat malzemesinin önemli bir kısmını harap durumda olan Karaağaç Sarayı ve Bahçesi'nden temin etmiştir. Padişah Sâdâbâd Sarayı'nı yıktırarak mimar Krikor Amira Balyan'a yeniden inşa ettirmiştir. Bunun dışında çeşitli kasırların, çağlayanların, Hayrâbâd Camii ve çeşmelerin yenilenmesiyle birlikte çevre tanzimi yapılmıştır. Fakat peşpeşe yaşanan talihsiz olaylar ve çok sevdiği gözdesinin burada ölmesi padişahın Sâdâbâd'dan uzaklaşmasına sebep olmuştur. II. Mahmud Nişantaşı, Atiye Sultan Sarayı (Sarây-ı Hümayun, Karşı Köşk) ve Yeniçeşme bu dönemde çevrede yapılan eserlerdir. II. Mahmud'un yaptırdığı saray Sultan Abdülmecid devrinde ihmal edildiğinden harap duruma düşmüş, Abdülaziz döneminde bu saray yıktırılarak yerine 1862-1863'te Sarkis ve Agop Balyan'a Batı Avrupa üslûbunda iki katlı Çağlayan Kasrı yaptırılmış, Hayrâbâd Camii de yenilenmiştir (bk. ÇAĞLAYAN CAMİİ; ÇAĞLAYAN KASRI). Daha sonra II. Abdülhamid Çeşmesi, Poligon Çeşmesi, Poligon Kasrı,

Koşu Köşkü yapılmıştır. Önceleri şehzadelerin, sultanların, saraylıların dolaştığı bu yerlerde sonraları onların yerini dâmâd-ı şehriyârîler almıştır. Padişahların bazı topluluklara ve yabancı elçilere burada verdikleri ziyafetler I. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Kâğıthane mesiresi saray için önemini kaybetmekle birlikte İstanbul hayatındaki önemi XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Haliç'ten yüzlerce kayıkla ve karadan arabalarla gelen halk da bu eğlencelere katılıyordu. Burası özellikle İstanbul kadınlarının açık havadaki en büyük eğlence yeri idi. İstanbul'un bu güzel kadınları türlü şiiirler, şarkılarla övülmüştür. Adına şarkılar söylenen, şiiirler yazılan Rânâ Hanım, Nuhkuyulu Nâciye Hanım, Tekirdağlı İzmaro adı bilinenlerden sadece birkaçıdır.

Sâdâbâd, XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren yaklaşık iki yüzyıl boyunca Türk edebiyatını da etkilemiş, önceleri şiiirlerde, Tanzimat'tan sonra mensur türlerde adını sık sık duyurmuştur. Dönemin yabancı yazar ve gezginleri dahil pek çok şair, edip ve muharrir İstanbul'daki zarafet, zevk ve neşeyi anlatmak istediğinde hemen daima Sâdâbâd mesire ve eğlencelerinden sahneler tasvir etmiş, buranın tabii güzelliklerinden, tarihe yansıyan hâtıralarından ve sosyokültürel konumundan bahsetmiştir. Ancak hiçbir şair, Sâdâbâd'ı ve oranın zevk ve eğlence dolu ihtişam çağını Nedim'in coşku dolu mısraları kadar güzel ve etkileyici biçimde anlatamamıştır. Onun, "Seyr-i Sa'dâbâd'ı sen bir kerre ıyd olsun da gör" veya, "Gidelim serv-i revânım yürü Sa'dâbâd'a" gibi mütekerrem mısralarla (nakarat) tasvir ettiği şarkılar hiç şüphesiz Sâdâbâd hakkında belge hükmünde edebî eserlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvarsarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 300; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 480-487; P. G. İnciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (nşr. H. D. Andreasyan), İstanbul 1956, s. 95; Gönül Aslanoğlu Eya-

pan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 50-52; Sedat Hakkı Eldem, *İstanbul Anıları*, İstanbul 1972, s. 216-230; a.mlf., *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1974, II, 371; a.mlf., *Sadabad*, İstanbul 1977; M. Münir Aktepe, "Kâğıthane'ye Dair Bazı Bilgiler", *İsmail Hakkı Üzünçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 335-363; a.mlf., "XVIII. Yüzyılın İlk Yansında Kâğıthane ve Sa'dabad", *TTOK Belleteni*, sy. 351 (1984-85), s. 14-19; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 22; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1985, s. 21-29; Metin Sözen, *Devletin Evi Saray*, İstanbul 1990, s. 112; Banu Bilgicioğlu, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin Sanat Tarihi Yönüyle İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 144-145, 208-209; Necla Arslan, *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul*, İstanbul 1992, s. 108-117; Betül Bakır, *Mimarî Rönesans ve Barok Osmanlı Başkentini İstanbul'da Etkileti*, Ankara 2003, s. 65-67; Necdet Sakaoğlu, "Lale Devrine Genel Bir Bakış", *İstanbul Armağanı: Lale Devri* (haz. Mustafa Armağan), İstanbul 2000, IV, 17-24; Mustafa Armağan, "Lale Devri'nin Siyah-Beyaz Fotoğrafları", a.e., IV, 25-40; Hüseyin İrmak, *Kâğıthane'de Geçmiş ile Bugün*, İstanbul 2003; Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "İstanbul Sarayları", *TTOK Belleteni*, sy. 164 (1955), s. 4; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *VD*, IV (1958), s. 166; Süheyl Ünver, "Her Devirde Kâğıthane", a.e., X (1973), s. 435-461; Semavi Eyice, "Kâğıthane-Sadabad-Çağlayan", *Taç*, I, İstanbul 1986, s. 29-39; a.mlf., "İstanbul'da Bir Eski Eser Cinayeti", *Sanatsal Mozaik*, II/23, İstanbul 1997, s. 26-30; Orhan Şaik Gökyay, "Bağçeler", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık*, IV, İstanbul 1990, s. 7-20; "Sa'dabad", *DBİst.A*, VI, 385-386.

BANU BİLGİCİOĞLU

SÂDÂBÂD PAKTI

1937 yılında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında yapılan bölgesel iş birliği ve saldırmazlık antlaşması.

İran Şahı Rızâ Pehlevî'nin Sâdâbâd isimli yazlık sarayında imzalandığı için bu adla anılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında yeniden belirlenen Ortadoğu coğrafyasında-

XX. yüzyılın başlarında Sâdâbâd'ı gösteren bir kartpostal (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kartpostal Koleksiyonu)

